

УДК 340.12

В. О. Захарова, здобувачка

ОСНОВОПОЛОЖНІ ОЗНАКИ ФУНКЦІОНАЛЬНОГО ЗМІСТУ ЕКОПРАВОВОГО ВИХОВАННЯ

Уперше в науковій літературі шляхом застосування діатропічної методології досліджено і визначено специфіку основоположних ознак функціонального змісту екоправового виховання у співвідношенні з функціями екологічного права та правового виховання, що є вагомим внеском у розроблення екософії права в цілому та концепції екоправового виховання зокрема.

Ключові слова: екологічне право, екософія права, правове виховання, екоправове виховання.

Актуальність проблеми. В умовах трансформації нашого соціуму на тлі правової світової глобалізації очевидним постає факт необхідності співвіднесення конституційно визначеної мети розвитку України до рівня правової державності із досвідом розв'язання пов'язаних із цим процесом проблем у найближчому геополітичному ареалі. Йдеться про творче застосування, зокрема, значущих досягнень країн скандинавського регіону в розбудові екологічного суспільства.

Вагомим, але ще не задіяним ресурсом у розбудові такого типу суспільства в Україні, на наш погляд, виявляється екоправове виховання. Його сутність та необхідність ще тільки починають відстежуватися науковцями [1; 2], котрі опираються як на потужну базу екософських досліджень [3–6], так і на дослідження феноменів екологізму [7], екологічного права [8–10] та правового виховання [11–17].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Слід зауважити, що у науковців не має єдності у визначенні повного переліку функцій правового виховання, а тим паче щодо пріоритетності тих чи інших з них. Разом з тим більшість дослідників проблеми правового виховання, зокрема, Л. Балін [11], О. Долгополов [12], О. Зайчук [13], Р. Кравцов [14], Н. Оніщенко [13], О. Орлова [15], В. Сирих [16], В. Стреляєва [17], солідарні щодо визнання основними з них когнітивної, комунікативної, регулятивної та охоронної функцій.

Утім, як засвідчує аналіз зазначених праць, вони не містять характеристики функцій екологізації правосвідомості, правотворчості і правозастосування, незважаючи на те, що до предметної сфери правового виховання належать імперативи екологічного права, які формують парадигмальні засади відносно самостійної площини у цій сфері. Тому **метою** статті власне і постає проблема визначення специфіки функціонального змісту екоправового виховання.

Аналіз проблеми. Для того щоб дослідити екоправове виховання повно і системно, треба з'ясувати особливості його функціональної сфери. На нашу думку, краще це зробити через аналіз основних функцій правового виховання як загальної категорії стосовно предмета нашого дослідження, що дозволить дійти до усвідомлення функціональної специфіки саме екоправовиховного впливу. У цьому сенсі тотожність правового і екоправового виховання виявляється крізь низку таких функцій: когнітивно-просвітницької, світоглядно-ідеологічної, імперативно-ціннісної, почуттєво-емоційної, регулятивно-діяльній.

Зокрема, когнітивно-просвітницька функція виявляється у тому, що в процесі правового виховання особистість отримує комплекс уявлень стосовно структури права, пізнає процес регулювання правом суспільних відносин, усвідомлює моделі поведінки, які заохочуються в суспільстві, а також ті, які осуджаються суспільством, засвоює уявлення про власні права та обов'язки як суб'єкта права. Це супроводжується виникненням певної системи правових знань, їх подальшим поглибленням та є джерелом розвитку правосвідомості.

Змістовним атрибутом цієї функції є інформаційність, завдяки якій особі пропонується інформація, потрібна для обрання правомірного варіанту поведінки. Проте доведення до відома громадян положень правових актів ще не означає усвідомлення ними їх змісту, а тому інформаційність виступає лише однією із необхідних змістовних ознак когнітивної функції.

У свою чергу регулятивно-діяльній функція сприяє налагодженню правовідносин, забезпечує трансляцію правових цінностей, знань і вмінь [14, с. 19]. У її межах розв'язується проблема відповідності правової теорії і практики, адже мало сформувати комплекс правових знань, потрібно ще органічно увести його в площину правового дискурсу. Спілкування громадян у правовій сфері, яке є реалізацією попередньо сформованих правових концептів, забезпечує в свою чергу наступність правового досвіду та його якість, а відповідно формування і підвищення правової культури громадян.

Хоча більшість дослідників виділяють серед основних саме цю функцію, котру розуміють як вплив на поведінку громадян з точки зору її співвідношення з чинною у соціумі системою правових приписів, не можемо погодитися з цим повністю, не вносячи певних коректив до такого розуміння. Під цією функцією, як на нас, треба розуміти не стільки вплив на поведінку людей, скільки якісний вплив на сам процес регулювання правовими нормами цієї поведінки. Тому погоджуємося з тлумаченням цієї функції В. Сирих як такої, що притаманна лише соціальним нормам, у тому числі нормам права [16, с. 364]. Дійсно, саме вони регулюють поведінку в соціумі за допомогою встановлення дозволів та заборон, а ось якість таких норм, безперечно, залежить від рівня правової культури, ступеня правової вихованості нормотворців. Тому можна говорити про регулятивно-діяльній функцію правового виховання лише із усвідомленням того, що вона має дещо опосередкований характер.

З розумінням ставлячись до бачення спектра правовиховних функцій Л. Баліним [11], О. Долгополовим [12], Р. Кравцовим [14] та О. Орловою [15], які визначають найважливішими з них: інформаційну, системно-теоретичну, орієнтаційну, етичну, стимулюючу та інтегруючу, вважаємо, що вони є відповідно тотожними за змістом визначеним вище когнітивно-просвітницькій, світоглядно-ідеологічній, імперативно-ціннісній, почуттєво-емоційній і регулятивно-діяльнісній функціям.

До змістовної сфери останньої відносимо відмічену дослідниками охоронну функцію, визначаючи її одним з атрибутів соціально-правової регуляції і комунікації, що опосередковують поведінкову позицію будь-якого суб'єкта права. У цьому сенсі можна погодитись із тим, що охоронна функція правового виховання – зумовлений соціальним призначенням напрям правов(иховно)ого впливу, спрямований на вироблення необхідних знань, умінь, навичок щодо охорони суспільних відносин, а також запобігання порушенням правових приписів. Вона зумовлена наявністю санкцій у правових приписах, що впливає на волю особи встановленням заборон, а у разі їх порушення – юридичної відповідальності [13, с. 424].

У цьому ж сенсі кваліфікуємо віднесення до ознак регулятивно-діяльнісної функції як похідної і підпорядкованої їй також профілактичної функції правовиховання, спрямованої на попередження і запобігання вчиненню правопорушень з боку всіх членів суспільства, а також на перевиховання осіб, які вже порушили приписи закону, а тому з очевидністю корелює з визначеною характеристикою охоронної функції.

Орієнтаційна функція, що запропонована деякими дослідниками як самостійна у спектрі правовиховних функцій з точки зору зумовленості нею вже охарактеризованих ознак регулятивно-діяльнісної або комунікативної функції, полягає у формуванні якісно стійких орієнтирів соціально корисної поведінки. Дійсно, орієнтуючи громадян на позитивні правові настанови, правовиховні заходи сприяють формуванню в особи адекватної меті розбудови правової державності системи правових оцінок і формуванню готовності діяти відповідно до правових приписів. Тому доречно відносити її до змістовної сфери імперативно-ціннісної функції правового виховання.

Цікавою в контексті наших роздумів стосовно співвідносності функціональних ознак правового і екоправового виховання є концепція В. Стреляєвої щодо побудови системи функцій правового виховання [17]. Це пов'язано із тим, що вона наполягає на тому, аби функції правового виховання розглядалися в межах аналізу перетворювальної функції виховання як такого, тобто в сенсі її визначення як функції першого порядку, що разом із орієнтуючою, ідеологічною, прогностичною і стратегічною функціями становить функціональну основу загального процесу виховання. Залежно від змісту передбачених перетворень, як зазначає авторка, вирізняють окремі специфічні функції, котрі в сукупності визначають зміст перетворювальної функції виховання. До

специфічних В. Стреляєва відносить ті з функцій виховання, які завжди характеризуються цільовою спрямованістю і можуть виявлятися в конкретній виховній ситуації [17, с. 70].

Виходячи з цього, доцільно застосувати таку засаду побудови системи функцій, як взаємодоповнюваність, коли кожна з окремих функцій, що належать до функції перетворення, доповнює іншу окрему функцію. У такий спосіб виокремлюються функції освітня, формуючо-розвиваюча, мобілізацій та перевиховання. Іноді до них додають функції заохочення до самовиховання, співпраці, соціального захисту, психолого-педагогічного та соціально-педагогічного супроводу тощо. Отже, залежно від міри спільності цілей і завдань перетворювальна функція передбачає існування загальних і особливих функцій другого порядку. Вони тісно взаємопов'язані, при цьому різні виховні системи можуть обирати певну функцію як базову перетворювальну функцію другого порядку залежно від специфіки цілей і завдань певної виховної установи або виховного аспекту, що досліджується. Зокрема, виховна система школи обирає як базову, як правило, освітню функцію виховання. Для пенітенціарних закладів базовою є перевиховна функція, і вона в свою чергу містить низку специфічних для неї функцій: відновлювальну, компенсуючу, корегуючу, стимулюючу тощо [17, с. 143–144].

Видається можливою екстраполяція такого підходу щодо досліджуваної функціональної сфери екоправового виховання як важливої складової процесу правового виховання з метою виокремлення його специфічних функцій на тлі загальної в цій системі функції справляння на правосвідомість особистості правовиховного впливу, що має безперечно перетворювальний характер. Тому суб'єкт виховання, що реалізує функцію екоправового виховання, отримує у своє розпорядження потенціал специфічних функцій третього порядку, концептуальною основою яких є екософія права: 1) правовиховну функцію як базову перетворювальну; 2) функцію екоправового виховання; 3) окремі функції екоправового виховання, а саме з екологізації правосвідомості, правотворчості та правозастосування.

Таким чином, зважаючи на щільний зв'язок екоправового виховання, з одного боку, з екологічним правом, а з другого – з екософією права, аналіз їх функціональної взаємопов'язаності виявляється важливим для розуміння специфіки поєднання у феномені екоправового виховання екологічного і правового складників та виявлення через розуміння сутності екоправової рефлексії як його специфічних функцій екологізації правосвідомості, екологізації правотворчості та екологізації правозастосування. Спираючись на концепти С. Шефеля з екософії права [18], спробуємо визначити їх сутність.

Функція екологізації правосвідомості, зокрема громадян України, полягає у наверненні їх до свідомого дотримання зобов'язань не тільки перед іншими членами суспільства, а й перед усім природним універсумом. Особливо цього потребують представники сфери державного управління, оскільки чимало

з яких просякнуті екофобними настановами. У разі ефективної дії цієї функції людина, якою б діяльністю вона не займалася, починає здійснювати її, керуючись екофільними принципами, виходячи з почуття екологічно просякнutoго сумління, коли вищим критерієм вчинків постає визнання самоцінності та збереження природного розмаїття.

Коли ж громадяни, що володіють необхідним обсягом правових знань, і є фахівцями своєї справи та ще й екофільно орієнтовані, залучаються до процесу створення правових норм, можна сподіватися і на реалізацію функції екологізації правотворчості. У цьому контексті важливу роль відіграє екософія права як галузь знання, здатна забезпечити функцію екологізації нормативної бази законодавства завдяки притаманній їй інтегративності в системі соціально-правового знання, без чого важко уявити саму можливість творення моделі (еко)правового виховання, адекватної конституційно визначеним вимогам.

За умови всеосяжної, а не формальної екологізації правотворчості заключним етапом для формування парадигмально оновленої системи взаємовідносин у суспільстві, яке вже мислиться його членами як складова «природного спільноsvіту», є реалізація правових норм, просякнутих екологічною імперативністю. Отже, практично реалізовується функція екологізації правозастосування, ефективність здійснення якої і є «лакмусом» спроможності соціуму до регуляції споживчих стандартів для самозбереження і піклування про право майбутніх поколінь на існування у сприятливому довкіллі.

У цьому сенсі не аби яке значення має чітка визначеність у розумінні місця інтегративної функції правового виховання співвідносно досліджуваної проблеми. Погоджуючись з О. Долгополовим у тому, що при розробленні теоретичних проблем правового виховання важливо враховувати взаємодію правової системи суспільства з політичною і моральною свідомістю [12], логічно постає питання про не меншу значущість феномену екологічної правосвідомості, зумовленої предметною сферою екологічного права. Власне сучасне життя вказує на потребу подолання у правовому вихованні залишків догматичного мислення, спрощеного бачення соціально-правової реальності, аби змусити фахівців у сфері правового виховання дивитися на правові феномени комплексно, інтегровано із іншими галузями знання. Це має важливе значення для цілісного осягнення феномену соціоприродних систем, процеси в яких мають свідомо скеровуватися на основі застосування норм екологічного права насамперед представниками відповідних фахових установ, рівень свідомості яких має бути зумовлений наслідками адекватного виховного впливу відповідно до вимог розбудови екологічної державності.

Наполягаючи на цьому, виходимо з того, що право життєво-природно вкорінене в самій природі людині від її народження. У такому вияві права виражається його антропна і соціальна природа. Саме тому екософія права, що розуміється як філософське вчення про гармонізацію відносин між людьми як правовими особистостями та їх соціумом з Природою на основі уста-

лення екоправової культури як регулюючого чинника соціоприродного розвитку [19, с. 184], засобом його гармонізації визначає право. Обґрунтовуючи спроможність гармонізації алгоритму відносин між суб'єктами права в соціумі і останніх з Природою за посередництвом права, зокрема його виховного потенціалу, екософія права передбачає використання для цього можливостей не тільки власне екологічного права, а й усього екологічно оновленого законодавства для відповідного наповнення теоретичним змістом форм правовиховного процесу адекватно вимогам забезпечення соціоприродної гармонії через парадигмальну зміну творчої самореалізації кожної людини [18, с. 65]. Як зазначає Т. Бургарт, через інтерсуб'єктивістську редукцію правознавства в цілому, і екологічного зокрема моделюється і конструюється уявлення суб'єктом права ідеї екологічного права як вияву ідеального виміру правової реальності, що віддзеркалює найважливіший з аспектів процесу формування цілісної у своєму розмаїтті правосвідомості репрезентанта пост-індустріальної правової культури [1, с. 266].

Виходячи з наведеного, вважаємо, що провідною функцією екологічного права є правове забезпечення завдання досягнення гармонійної взаємодії суспільства і природного довкілля. Вона становить основу для виникнення і формування інших функцій, які забезпечують гармонізацію суспільства і довкілля у цілісність природного спільносвіту (термін К. М. Маєр-Абіха [4, с. 8]). Такий статус цієї функції офіційно закріплено приписом, що міститься у преамбулі Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» [20].

Гармонійність взаємодії суспільства і природи – об'єктивно існуючий зв'язок суспільства і довкілля, який передбачає узгоджену діяльність людей відносно природного середовища їх буття з додержанням законів Природи, вимог екологічно виваженої експлуатації природних ресурсів, їх відтворення та охорони. Тому не випадково в науковій літературі звертається увага на основні компоненти гармонізації суспільства і природного довкілля, які виступають ознаками зазначеної функції екологічного права, що у процесі екоправового виховання відтворюються у свідомості суб'єкта права шляхом філософсько-правової рефлексії: екологічна безпека природного спільносвіту, раціональне природокористування; якість природного середовища; рівень здоров'я населення; екологічна забезпеченість відтворення природного трудового потенціалу тощо. Саме вони виступають імперативними атрибутами, які завдяки екоправовиховному впливу на особистість мають перетворитися на її стійкі характеристики.

Така ознака екологічного права, що, відтворюючись через процес екоправового виховання, сприяє імперативному наповненню правосвідомості, це функція правового забезпечення екологічної безпеки, спрямована на підтримання стану природного середовища, за якого унеможливаються погіршення екологічної ситуації і виникнення небезпеки для здоров'я людини. Еколо-

гічна безпека як інституційний феномен гарантується громадянам здійсненням широкого комплексу взаємопов'язаних політичних, екологічних, економічних, технічних, організаційних, державно-правових та інших заходів (ст. 50 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища»), передумовою яких і є реалізація функції екоправового виховання, що відтворює відповідну ознаку екологічного права.

Вважаємо, що правове забезпечення екологічно обґрунтованого використання природних ресурсів як функціональна ознака екологічного права є ієрархічно похідною, підпорядкованою зазначеній ознаці. Притаманна їй раціональність полягає у тому, що кожний власник чи користувач природних ресурсів зобов'язаний у процесі їх використання дотримуватися еколого-правових приписів, аби не заподіяти шкоди всьому природному спільноsvіту: як життю і здоров'ю кожної окремої людини, так і усіх природних істот, виходячи з універсального принципу рівності всіх істот у праві на життя. В основі цього принципу лежить об'єктивний чинник – взаємозв'язок усіх природних об'єктів, які утворюють у сукупності екологічну систему, що в межах застосованого нами діатропічного методологічного підходу тотожно визначається як уся соціоприродна сфера. У цьому сенсі ми поділяємо міркування авторів монографії «Феномен соціоприродних систем. Світоглядно-методологічні нариси» [7, с. 10–26].

Значущість цієї екоправової аксіоми полягає у тому, що її імперативність постає здобутком саме людини як єдиної природної істоти, здатної збагнути не тільки власне місце у природному спільноsvіті і тим самим нести відповідальність за свої вчинки, а й скеровувати на основі такого розуміння не тільки процес відтворення цієї аксіоми в суспільній свідомості, але саме завдяки цьому зробити його атрактором розвитку всієї соціоприродної сфери. Це зобов'язує суб'єктів права усвідомлювати вимоги раціональності та ефективності використання природних ресурсів, у тому числі людських, як взаємопов'язані, однак не тотожні поняття. Слід зазначити, що раціональність охоплює головним чином екологічний, а ефективність – економічний аспект, а тому ці два поняття треба розглядати стосовно будь-якого природного ресурсу, оскільки кожний природний об'єкт має свої специфічні риси, притаманні тільки йому. При цьому за недодержання даної вимоги в екологічному законодавстві передбачено заходи правового впливу, які суттєво підсилюють можливості екоправового виховання.

Наявність такої аксіоми зумовлює необхідність її відтворення як функціонального концепту і у правовому вихованні, і у правозастосуванні. Так, у процесі екоправовиховання цей концепт виявляється складником усіх його зазначених функцій. Так, без нього втрачається цілісність уявлень як рівня побутової екологічної правосвідомості, так і її вищого теоретичного рівня. Як імперативно-ціннісна настанова екологічної правосвідомості, набута у процесі екоправовиховання як пересічних громадян, так і правників та державних

службовців, що працюють у сфері правового забезпечення екологічної безпеки, не кажучи вже про законодавців, цей концепт виявляється чинником, що детермінує їх емоційно-вольову сферу та вмотивовує їхню діяльність.

У такому ж контексті ми бачимо реалізацію в екоправовиховному процесі і функції правового забезпечення цільового використання природних об'єктів, яка виявляється через взаємодію двох основних чинників: об'єктивної необхідності задоволення потреб суспільства, колективів людей та індивідів у продуктах харчування, сировині, естетичних, господарських та інших вимог за рахунок використання природних об'єктів та необхідності підтримання екологічної сфери як соціоприродної системи у нормальному стані. Змістовне наповнення цієї функції виявляється у забезпеченні засобами екоправовиховного впливу на суб'єктів права адекватного вимогам екологічного права усвідомлення і дотримання ними принципу цільового використання природних об'єктів, закріпленого у нормах земельного, водного, лісового, гірничого, фауністичного, атмосфероповітряного, природно-заповідного та інших законодавчих складниках екологічного права. Ефективність такого впливу підсилюється тим, що за порушення цього принципу суб'єктами права у законодавстві передбачено заходи юридичної відповідальності щодо них, зокрема, не виключається можливість припинення права власності та природокористування ними природним об'єктом, використання якого здійснюється з порушенням цього принципу.

Не менш важливу роль відіграє функціональне забезпечення у екоправовиховному процесі такого принципу екологічного права, як стимулювання власників і користувачів природних об'єктів щодо належного використання природних ресурсів, їх відтворення та охорони. Воно полягає у здійсненні правовиховних заходів щодо усвідомлення суб'єктами права сенсу юридичного закріплення сукупності економічних заходів їх стимулювання щодо належного виконання ними своїх прав та обов'язків, участі у проведенні необхідних екологічних заходів і застосуванні санкцій за порушення вимог екологічного законодавства. Власне усвідомлення суб'єктами права сенсу заходів, що стимулюють їх діяльність в екологічній царині, передбачає розуміння їх розрізнення у двох аспектах: використання щодо них заохочувальних заходів та навпаки – застосування санкцій. Функціональне відтворення такого стимулювання в екоправовому вихованні означає передусім спонукання суб'єктів права до здійснення позитивних дій. Такий акцент у екоправовиховному впливі на суб'єктів права забезпечується завдяки опорі на закріплену в екологічному законодавстві систему заходів як заохочення, так і застосування відповідних видів майнової, адміністративної, дисциплінарної, кримінальної відповідальності.

Відтворення у свідомості суб'єктів права інтегруючої сутності екологічного права в системі регулювання суб'єкт-об'єктних відносин у межах соціоприродної сфери є одним з важливих функціональних завдань екоправового виховання.

Це зумовлюється співвідносністю даного завдання з ключовим для екологічного права принципом забезпечення комплексного підходу і до використання природних ресурсів, і до охорони довкілля. Комплексність у вирішенні цих питань обумовлена тим, що екологічна сфера як соціоприродна система складається з елементів, що полівимірно взаємодіють між собою на підставі певних об'єктивних чинників. Тому особливого значення набуває системність при здійсненні заходів щодо охорони природного середовища і раціонального вичерпування його ресурсів. Необхідний перелік цих заходів передбачено в державних, міждержавних, регіональних, міських та інших екологічних програмах (ст. 6 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища»).

Зазначений системно-функціональний підхід до розв'язання проблем соціоприродного розвитку виходить також із урахування принципу сталого розвитку довкілля, який покладено в основу концепції сталого розвитку за формулою, запропонованою в 1992 р. на конференції ООН в Ріо-де-Жанейро: сталість – це проста концепція: жити справедливо у межах наших екологічних можливостей. Згідно із цим принципом людство здатне зробити розвиток сталим, тобто забезпечити такі умови, які б задовольняли потреби сьогодення, не наражаючи на небезпеку здатність майбутніх поколінь задовольняти свої потреби [6, с. 102].

Наша держава юридично долучилася до світової програми сталого розвитку [21–23], визначаючи її концепти пріоритетами своєї екологічної політики, а саме: прагматичне передбачення і запобігання екологічним ризикам при здійсненні стратегій економічного розвитку; забезпечення балансу між ресурсами і забрудненням, що передбачає використання ресурсів у рамках регенеративної здатності екосистем; посилення контролю за обсягом антропогенного забруднення у межах потенціалу екосистем; збереження природного розмаїття на нинішньому рівні, а саме недопущення чи зменшення втрат природно-ресурсного потенціалу; дотримання примату фінансових санкцій щодо порушників екологічного законодавства, які повинні компенсувати повну вартість екологічного збитку. Саме вони мають стати основою екологічно виваженого світогляду, формування якого є метою екоправового виховання.

З-поміж інших завдань, що функціонально розв'язуються в екологічній сфері шляхом екоправових впливів на суб'єктів права, ключовим постає завдання поширення почуття відповідальності та поваги людини навіть не до собі подібних, а до всього довкілля взагалі, як того вимагають сучасні умови існування людства – умови постійної загрози екокатастроф. Недивно, що наукові пошуки в площині гуманізму, які з другої половини ХХ ст. набули глибокого екофільного наповнення, привели до впевненості у тому, що не свобода, не власність, а життя є найціннішим, *найприроднішим* правом, верхівкою ієрархії цінностей, що наповнює змістом інші, природні та набуті права людини. Визнання пріоритетності права на життя, а також усвідомлення того, що таким правом володіє не тільки людина, а поваги до своїх прав на існування вартий природний спільносвіт як цілісність, привели науковців до

упевненості в необхідності створення не тільки нової етики, яка визнає самоцінність Природи, її право на існування та дозволить розширити ціннісний простір і поле відповідальності особистості [3; 4; 6], а й до появи екософії права як галузі філософсько-правового знання, що постало світоглядно-методологічним підґрунтям організації екоправового виховання як процесу відтворення екологічної мудрості у правосвідомості й діяльнісній сфері правового буття особистості та її соціуму.

Висновки. Поліаспектність, багатовекторність феномену соціоприродної коеволюції є наслідком складного характеру взаємовідносин індивідів, націй, поколінь з оточуючим їх природним довкіллям. Приймаючи відповідальність за іншого або перед іншим, людина усвідомлює моральну залежність від іншого (об'єкта відповідальності): чи то іншої людини або людства взагалі та Природи в цілому. У цьому полягають гідність і тягар відповідальності. Саме ХХ ст. судилося стати епохою якісно нового осмислення цілей людського буття: якщо раніше аксіологічну функцію розглядали в контексті відносин між людьми, а не стосовно відношення «людина – довкілля» [6, с. 103], то зараз вона визнається як така, що всеосяжно охоплює соціоприродну сферу. На цьому, власне, й ґрунтується відтворення у процесі реалізації функцій екоправового виховання екологічної правосвідомості, сенс якої виявляється в усвідомленні людиною як нерозривної єдності із природними основами свого буття, так і особливої ролі у процесі соціоприродної еволюції, тобто відповідальності за збереження біосфери. У цьому сенсі, приєднуючись до слушної думки Н. Моїсеєва про те, що людству не просто важливо створення і використання нових технологій, йому потрібно «навчитися узгоджувати свої потреби з можливостями планети, що згасають», а тому доведеться підпорядковувати своє життя новим і досить жорстким обмеженням [5, с. 9], зауважимо, що це вимагає поширення екологічних імперативів на всю сферу правового буття соціуму.

Впевнюємося, що застосування діатропічного аналізу функціональної сфери екоправового виховання надає додаткові можливості для глибшого пізнання її специфіки і відповідно уточнення напрямів його впливу, котрі вирізняють саме його як специфічний компонент певної цілісної системи. До того ж з точки зору розмаїття своїх функцій екоправове виховання, доповнюючи арсенал загальної культури особистості, одночасно формує й опорну світоглядну основу всієї правової культури соціуму. Функціональна роль екоправового виховання у цьому сенсі полягає у тому, що воно як невід'ємна частина правовиховного процесу впливає на соціалізацію всіх репрезентантів громади, спрямовуючи її в напрямі поліпшення якості їх соціально-правової активності в контексті їх участі у розбудові правової і екологічної державності та громадянського суспільства. Процес екоправового виховання вирізняється методами, засобами, формами та етапами здійснення, але їх загальною функціональною ознакою залишається спрямованість на досягнення результативного впливу на свідомість особистості або спільноти осіб, а це завжди передбачає перетворення сформованих раніше уявлень і прищеплення більш корисних.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бургарт Т. І. Екоософський аспект правового виховання / Т. І. Бургарт // Проблеми законності : зб. наук. пр. / відп. ред. В. Я. Тацій. – Х. : Нац. юрид. акад. України, 2009. – Вип. 103. – С. 264–267.
2. Захарова В. О. Щодо питання про врахування можливостей впливу вітчизняної правової ментальності на формування сучасної моделі екоправового виховання в Україні / В. О. Захарова // Вісн. Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого : зб. наук. пр. ; редкол. : А. П. Гетьман та ін. – Х. : Право, 2010. – Вип. 6. – С. 90–97. – (Серія : Філософія, філософія права, політологія, соціологія).
3. Йонас, Г. Принцип відповідальності. У пошуках етики для технологічної цивілізації / Г. Йонас : пер. з нім. А. Н. Єрмоленко, В. А. Єрмоленко. – К. : Лібра, 2001. – 400 с.
4. Маєр–Абіх К. М. Повстання на захист природи. Від довкілля до спільносвіту / К. М. Маєр–Абіх : пер. з нім. А. Єрмоленко. – К. : Лібра, 2004. – 196 с.
5. Моисеев Н. Н. Вернадский и современность / Н. Н. Моисеев // Вопр. философии. – 1994. – № 4. – С. 3–13.
6. Яковенко Т. Принцип відповідальності як еко-етичний імператив сталого розвитку / Т. Яковенко // Наука. Релігія. Суспільство. – 2010. – № 4. – С. 102–106.
7. Кисельов М. М. Феномен соціоприродних систем. Світоглядно–метологічні нариси : нариси : монографія / М. М. Кисельов, Л. О. Боровська, Т. В. Гардашук та ін. – К. : Видавець ПАРАПАН, 2009. – 284 с.
8. Андрейцев, В. І. Право екологічної безпеки : навч. та наук.-практ. посіб. / В. І. Андрейцев. – К. : Знання-Прес, 2002. – 332 с.
9. Бредіхіна В. Л. Конституційні засади права громадян на безпечне навколишнє природне середовище : монографія / В. Л. Бредіхіна; за ред. М. В. Шульги. – Х. : Видавець ФО-П Вапнярчук Н. М., 2008. – 168 с.
10. Гетьман А. П. Витоки науки екологічного права України / А. П. Гетьман // Проблеми законності : зб. наук. пр. / відп. ред. В. Я. Тацій. – Х. : Нац. юрид. акад. України, 2009. – Вип. 100. – С. 165–174.
11. Балин Л. Е. Правовое воспитание и его роль в профилактической деятельности ОВД : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 / Л. Е. Балин. – М., 1980. – 21 с.
12. Долгополов О. А. Организация правового воспитания в современной России : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.11, 12.00.01 / О. А. Долгополов. – Рязань, 2004. – 229 с. – (Акад. права и упр. Минюста РФ).
13. Зайчук О. В. Теорія держави і права: академічний курс : підручник / О. В. Зайчук, Н. М. Оніщенко. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – 688 с.
14. Кравцов Р. В. Правовое воспитание личности в контексте аксиологии права : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 / Р. В. Кравцов. – Челябинск, 2006. – 21 с.
15. Орлова О. О. Правове виховання і роль міліції у його здійсненні на сучасному етапі розвитку суспільства (теоретичні та прикладні аспекти) : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 / О. О. Орлова. – К., 2008. – 216 с. – (Київ. нац. ун-т внутр. справ).
16. Сырых В. М. Логические основания общей теории права : в 3 т. / В. М. Сырых. – М. : ЗАО «Юстицинформ», 2004. – Т. 2 : Логика правового исследования (Как написать диссертацию). – 2004. – 560 с.
17. Стреляева В. В. Правовое воспитание в условиях становления правового государства : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 / В. В. Стреляева. – М., 2007. – [Электронный ресурс РГБ].

18. Шефель С. В. Екософія права як форма діатропічної методології / С. В. Шефель // Вісн. Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого : зб. наук. пр. ; редкол. : А. П. Гетьман та ін. – Х. : Право, 2010. – Вип. 6. – С. 63–70. – (Серія : Філософія, філософія права, політологія, соціологія).
19. Бургарт Т. І. Особливості екософсько-правової методології / Т. І. Бургарт // Наук. зап. Харк. ун-ту Повітр. Сил. – Х. : ХУПС, 2009. – Вип. 1 (32). – С. 183–190. – (Серія : Соц. філософія, психологія).
20. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України // Відом. Верхов. Ради України. – 1991. – № 41. – Ст. 546.
21. Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року : Закон України від 21.12.2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=1&nreg=2818-17>.
22. Угода про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=998_012.
23. Цілі розвитку Тисячоліття 2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.undp.org.ua//files/ua_52412MDGS_UKRAINE2010_pdf.

ОСНОВОПОЛАГАЮЩИЕ ПРИЗНАКИ ФУНКЦИОНАЛЬНОГО СОДЕРЖАНИЯ ЭКОПРАВОВОГО ВОСПИТАНИЯ

Захарова В. О.

Впервые в научной литературе путем использования диатропической методологии исследована и определена специфика основополагающих признаков функционального содержания экоправового воспитания в соотношении с функциями экологического права и правового воспитания, что представляет собой весомый вклад в развитие экософии права в целом и концепции экоправового воспитания в частности.

Ключевые слова: экологическое право, экософия права, правовое воспитание, экоправовое воспитание.

MAIN FEATURES OF THE FUNCTIONAL OF CONTENT OF ECOLEGAL EDUCATION

Zakharova V. O.

In the article first in scientific literature by means of application the diatropical methodology the specificity of main features of functional content of ecolegal education is researched in relation to the functions of environmental law and legal education, that is the considerable contribution to elaboration of the ecosophy of law in common and conception of ecolegal education in particular.

Keywords: environmental law, ecosophy of law, legal education, ecolegal education.

